

In Memoriam prof. dr Ranko Bulatović

O Ranku, kroz sećanje, pisanje i nedostajanje

Imala sam tu čast i privilegiju da duži niz godina profesionalno sazrevam saradujući sa profesorom Rankom Bulatovićem. Bila sam njegov student, na Katedru za andragogiju sam došla kao njegov asistent, bio mi je član komisija za odbranu i magistarske teze i doktorske disertacije i vremenom sam mu postala koleginica, nastavljajući da dalje razvijam naučno-nastavnu oblast andragogije, koju je on ustoličio u studijskom programu Grupe za andragogiju.

Pokušaću da o Ranku govorim sećajući se sekvenci naše saradnje, stavljajući ih u određeni vremenski okvir, napominjući čemu me je u tim prilikama učio, prisećajući se njegovih duhovitih opaski, pridodajući svemu tome inserte iz njegovih knjiga i priloga. Prisećajući se kako je Ranko pisao, biće to prilika da nas Ranko „podseti na sebe njim samim”.

I još jedna njegova napomena, iz govora na svečanosti povodom odlaska u penziju profesora Dušana Savićevića: „Neću govoriti ni kao kolega, još manje kao profesor a najmanje kao nekakav naučnik – već ću se koristiti pravom Njegovog učenika” (Bulatović, 2002, str. 206–207).

Sećanje na Ranka iz vremena mojih studija ponajpre bih opisala kao period njegovog sveopšteg prisustva i izuzetne posvećenosti teorijsko-empirijskim analizama brojnih problema u oblasti andragogije. Pisao je Ranko i o komparativno-istorijskim proučavanjima, o teoriji profesionalnog obrazovanja odraslih, o funkcionalnoj pismenosti odraslih, o učenju u starijem dobu i gerontagogiji, o evaluaciji u obrazovanju odraslih i o još mnogo toga značajnog za andragogiju.

Ranka je pratila urbana legenda da ga je profesor Savićević nakon predaje teksta magistarske teze posavetovao da taj tekst sačuva za doktorsku disertaciju, a da napiše nešto manje za magistarsku tezu.

Na predavanjima nije bio baš lagan zadatak zabeležiti Rankove misli i uhvatiti srž tih rečenica, no možda se ipak sa predavanja više sećam Ranka koji predaje sve vreme stojeći za govornicom i kako smo bezmalo svi, kao i on, bili

opremljeni papirnim fišecima u sopstvenoj izradi, u koje smo otresali pepeo cigarete, jer je, što je danas teško zamislivo, pušenje tokom časa bilo dozvoljeno. Čini mi se da nas je čitav taj ambijent činio znatno odraslijima, a time i bližim obrazovanju odraslih.

Između ostalog, o obrazovanju pa i odraslih, početkom tih osamdesetih godina, Ranko je pisao:

„Ne jednom je sasvim ozbiljno postavljeno pomalo ‘nezgodno’ pitanje čemu uopšte obrazovanje. Optimističku veru da je obrazovanje kao takvo ‘uvek dobra stvar’ ili da ono samo po sebi ‘uvek dobro dođe’ dele svi. Nema razlike: da li je neko prigradski seljak, vlasnik male vage u terazijskom prolazu, čobanin ispod Maganika, profesor univerziteta – on želi da on ili njegovo dete ima ‘više’ i ‘bolje obrazovanje’. Iz toga bi se lako moglo zaključiti da svi imamo pozitivan odnos (stav) prema obrazovanju. Da li je to zaista tako? Svakodnevno iskustvo daje negativan odgovor. Želja za obrazovanjem, kao i svaka druga ljudska karakteristika, nije u podjednako meri raspoređena kod svih ljudi. Većina tu želju ima samo povremeno i u skromnoj meri. Manji je broj onih koji tako strasno žude za obrazovanjem da ta želja do kraja obeležava i prožima njihovu egzistenciju. Ali nema ni oštre linije koja takve odvaja od ostalih. Uostalom, kako kaže Houle (1961), kao i lepotu, obdarenost ili inteligenciju, oni poseduju i želju za obrazovanjem u nekoj meri. To implicira mogućnost njenog merenja. Svaki predstavnik ljudske vrste, verovatno, može biti smešten na jednoj liniji ili jednom kontinuumu, tj. dimenziji njegovog odnosa prema obrazovanju, od onih najpohlepnijih (najpožudnijih, najproždrljivijih), na jednoj strani, do onih najneradodanzalijih (najnemarnijih, najpravnodušnijih), na drugoj strani. Ali čak i oni na najnižem kraju bilo koje skale te vrste trebalo bi da imaju koliko-toliko želju za obrazovanjem.”

(Bulatović, 1983, str. 9–10)

Te osamdesete godine su bile decenija kada je objavljeno više Rankovih knjiga (i 1980. i 1983. i 1986. godine) i drugih radova.

Ranko nije bio ništa manje aktivan kao mentor brojnim studentima i u pružanju pomoći studentima u izradi projekata za andragoške istraživačke akcije. Svake nedelje u vreme njegovih konsultacija bila je velika gužva ispred njegovog kabineta. Ta gužva na hodniku nalikovala je gužvi u čekaonici kod lekara, naročito zbog često postavljanih pitanja ko je poslednji.

Tih, a i narednih godina od Ranka sam, osim sadržaja predmeta koje je držao, učila mnogo više o organizovanju istraživanja, da se pribojavao rečenice da je sve u redu ili da je sve pod kontrolom, ili da zbog nečega ne treba da se brine...

Mi studenti voleli smo da se družimo sa Rankom, neretko sedeći na radiatoru u njegovom kabinetu, kao jedinom slobodnom mestu. Kao što je i pisao, lepo i duhovito je govorio. Koristio se narodnim izrekama i mudrostima i delovao je učeno. Najkraće rečeno, delovao je baš odraslo.

I opet nešto što je pisao o obrazovanju odraslih:

„Područje obrazovanja odraslih je, već po svojoj prirodi, vrlo složen društveni i naučni fenomen. Uz to, obrazovanje odraslih je nešto što izmiče određenju, definisanju, ali nešto što je ipak pokazalo i pokazuje to ‘svojstvo’ da neprestano pronalazi za sebe u najmanju ruku onaj minimum uslova koji mu omogućava život. Obrazovanje odraslih egzistira u svim društvima, ponekad i uprkos izrazitih društvenih nebriga; ono je kao neka trava na ledini koja raste i kad je ne zalivamo. Izraz ‘obrazovanje odraslih’ ponekad i ponegde pokriva prilično različite pojmove. Osim toga kao i svi nazivi koji duže žive izraz ‘obrazovanje odraslih’ je menjao svoju sadržinu.”

(Bulatović, 1980, str. 27)

Moji intenzivniji kontakti sa Rankom usledili su na samom kraju osamdesetih, kada sam počela da radim u Institutu za pedagogiju i andragogiju. Između ostalih poslova u Institutu, taj period su obeležile intenzivne pripreme za odlazak veće grupe nas iz Srbije na poslednji u nizu kongresa andragoga Jugoslavije. Taj Peti kongres održan je u Banji Vrućici 1990. godine. I pored svih dogovora, poziva i navaljivanja da dođe, Ranko nije došao. Time su otpočeli periodi Rankovog neredovnijeg dolaženja na Fakultet i određena dešavanja. Uvek bi nam bilo krivo kada ne dođe, iznova smo se radovali kada dođe. Već tada nam je često nedostajao.

Međutim, nije propustio priliku da me u martu 1993. godine, noć pred moju odbranu magistarske teze, kasno uveče pozove telefonom. Zvao je da me ohrabri i da mi prenese nauk kako u takvim situacijama ne treba dozvoliti tremi da se probije. Kao anegdote sećam se tog razgovora. On se neprekidno pričom vraćao na čin odbrane, a ja sam stalno pominjala žurku nakon odbrane zbog toga što mi je bilo veoma bitno da on dođe. U jednom trenutku Ranko je rekao: „Čuj nju, ja stalno pričam o odbrani, a ona o žurci. Dobro, hoćeš li ti sutra da dođeš na odbranu, nemoj za džabe da dolazim...?”

I opet se najviše sećam tog razgovora o tremi, ali od Ranka sam mnogo učila o odnosima, ponašanju, vrednostima... i ne mnogo manje od toga o učenju i obrazovanju odraslih.

„Nije na odmet podsetiti da je svako učenje pa i učenje za profesiju ili struku – posmatrano sa stanovišta onoga koji uči – unutrašnji proces (dakle, privatna stvar, nešto što se dešava ispod kože). Kao takav proces, učenje je individualno, različito od čoveka do čoveka i izbegava bilo čijoj i bilo kakvoj direktnoj kontroli. U toj nemogućnosti direktnog razumevanja, praćenja, kontrole i predviđanja procesa učenja i leži glavni izazov i problem njegovog vrednovanja. Za razliku od učenja – sa stanovišta onoga ko uči – nastava je spoljašnja stvar. I nastavnik, i plan, i program, i udžbenici, i ostala sredstva, i obrazovna grupa, i oblici organizacije, i metode, i ustanova u kojoj se realizuje obrazovanje su spoljašnji uslovi koje pokušavam da upriličimo na način za koji (samo) očekujemo da će dovesti do toga da se željeno učenje stvarno dogodi; ili drugim rečima: da će ti spoljašnji činioци (već nekako) rezultirati u učenju.”

(Bulatović, 2001a, str. 18–19)

Devedesetih mi je bilo već potpuno jasno da Ranko ima dar da sa svima, mislim sada dominantno na kolege, ume da se prijateljski ophodi. Zapravo, nisam bila svedok nijedne situacije u kojoj je iskazao ljutnju.

Godine 1997. prešla sam na Odeljenje, kao Rankov asistent. Bila sam srećna zbog nove pozicije, a Ranko zadovoljan jer je, kako je rekao, dobio formiranog asistenta, kojeg ne mora da uvodi u posao i koji može brzo da preuzme poslove. Tako smo, ja srećna, a on zadovoljan, lepo saradivali, uz moje stalno odbijanje da ocenjujem studente na ispitima. Ranko je još ređe dolazio. Iako smo se na to već bili navikli, nije nam zbog toga manje nedostajao.

Kasnije se samo povremeno oglašavao.

„To što jesmo u sopstvenom suočavanju sa vremenom urazumljuje ne baš tako razumnim sredstvima. Urazumljivanje teče postepeno. Dete o vremenu misli u kategorijama večnosti, kontinuiteta, trajnosti, besmrtnosti: smrt – to je bar nešto što se njega ne tiče, nešto što je stvar drugih. Mladost oseća ali još uvek ne razume izbezumljenu nesigurnost starih pa o njima sudi oštrije nego što je potrebno. Ima u njoj nečeg što se dosta razlikuje od pakta sa stvarnošću. Odrasli već znaju zbilju prolaznosti više nego što to pokazuju, više nego što

to može biti zdravo, pa odgone misao o njoj najčešće time što druge uveravaju da to nije tako strašno (inače bi odustali od svega pre nego što bi bilo šta i započeli). Napokon... stari nemaju nedoumica; vreme starosti nije za uživanje.”

(Bulatović, 2001b, str. 18–19)

Bilo da se Ranka sećamo kao mlađeg ili kao starijeg, to ne umanjuje činjenicu da nam danas nedostaje.

Međutim, kako je pisao još jedan profesor ovog Fakulteta, koji je takođe lepo pisao, Milorad Pavić: „Vremenom ćeš se navići na rastajanje. Naučićeš da se sećaš. A sećanje je isto kao i susret. I pomalo ćeš navići da voliš mnoga bića u uspomeni...”

Ovo su bile neke od mojih uspomena na Ranka.

Aleksandra Pejatović
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Srbija

Reference

- BULATOVIĆ, R. N. (1980). *Univerzitet za sve: O uticaju engleske univerzitetske ekstenze na slične oblike obrazovanja odraslih kod nas do drugog svetskog rata*. Beograd: IŠRO „Privredno finansijski vodič”.
- BULATOVIĆ, R. N. (1983). *Ličnost i stav odraslih prema obrazovanju*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- BULATOVIĆ, R. N. (2001a). *Vrednovanje obrazovnog ponašanja odraslih*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- BULATOVIĆ, R. N. (2001b). *Dodati život godinama: Gerontagogija umesto gerontologija*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- BULATOVIĆ, R. N. (2002). *Andragoški zapisi*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.